

(2) Այդ Պէտութեան պատուանդանն է՝ նշէ որ կայրեւ են Միր Մարտոյեանն պոչին . թերեւս իր կրօնութեան համար մի պատուանշանի կտոր ստացած լինելով, սկսեր է ինքզինք պէ՛լ կոչել տալ . մեր գիտցածը Միր Մարտոյեան Գէորգ աղա կը կոչուէր , թէեւ այդ կարգի պատուանդաններին , ինչ որ ալ լինին , արժէք չունի արդէն :

ԽԽԸ

գալէնէն Վան և նրան յանձնում է մի թուրք ոստիկան և ասում է թէ քեզ ուղարկում եմ Պարսկաստան լրտեսութեան . դուք չառ յարմար էք , ինչպէս միշտ կատարում էք ամենայն հնազանդութեամբ . ահա ձեզ հրահանգ թէ ինչ պէտք է լրտեսէք , նախ կաշխատիք ձերբակալել Կարապետ Գուրգուրեանին որ կարծում ենք թէ գտնուում է Սալմաստում կամ Դավրէժում և այս ոստիկանն էլ ձեզ օգնական ձերբակալելու համար . Իսկ այնուհետեւ տեսէք Տաճկաստանցի ուղբեր կան այդ քաղաքներում . տեսէք ինչ ընկերութիւններ կան , ինչքան Արմենիա լրագրից ըստացողներ կան և առհասարակ ինչ հպատակներ են ստացողները , ևն . . . Գէորգ պէյը պատասխանեց որ , Ձերգեղանակութիւնն , ներդրութիւն մի կրէք , արդէն Ձերոջ հըւ և հնազանդ ծառայն ամեն կերպերը ի վաղուց լաւ գիտէ : Փաշայն պատասխանեց . Կեցեցե՛ս (աֆէշիմ) , Գէորգ պէյ , քեզ տեսնեմ հա՛ , շուտով պատուանշան , աստիճան և թոշակ կ'ստանաս եթէ . . .

Գէորգ պէյ շտապեց ժամ յառաջ մեկնել Վանէն , բայց տեսէք թէ ինչ արեց : Յայտնի է որ Վանում գրանուում է Արսէն Վ . Թօխմախեան որ վերջերս արձակուեցաւ բանտէն . Արսէն վարդապետէն , նաեւ Վանի Թաղէոս վարդապետէն , մէկ էլ Բարթոլոմէոս վանքի վանահայր Յովհաննէս վարդապետէն , իբր ճիշդ նրանց ստորագրութեամբ , յանձնարարական նամակներ տեղւոյն Ս . Եպիսկոպոս Միսիթարեանցի հասցէին բերում է այդ լրտեսը . երեքն էլ դըրում են իրանց նամակներում այսպէս . թէ այս Գէորգ պէյ նշանաւոր , անուանի և մի ազդեցիկ Հայ է և տէրութեան պաշտօնեայ . նաեւ նկարագրում են որ ազգին մէջ իւր բարեգործութեամբ յայտնի է , և թէ Վանեցի Կ . Նաթանեանի ձիերը Գիւրգուտըրը սահմանագիւղէն յափշտակել են և այս անձ ուղարկուած է կառավարութեան կողմից ձիերը ետ առնելու : Այսպէս էր գրուած երեք վարդապետների նամակներն էլ , այլ և այլ փոփոխութեամբ որ կեղծութիւնները չիմացուին (*) :

Սեպտ . 1/13ին այդ մարդ մէկ ոստիկանով և մէկ ծառայով եկաւ Դավրէժ և իջաւ ուղղակի օսմանեան հիւպատոսարանը . մի յանձնարարական նամակ էր բերել Խալիլ փաշայից հիւպատոսի վերայ . պէտք է ճիշդն ասած որ Դավրէժի օսմանեան հիւպատոսը որ Պէհմէթ էֆէնտի են անուանում , մօտ 60ամեայ մի ծերունի մարդ է և 23 տարի է ի վեր է որ պէքս հիւպատոս է , ոչ ոքի մի ներդրութիւն չէ պատճառել , ամեն ոքի փոքրիկ է եղած . չնայած որ միևնոյն Թաւրքերի ցեղիցն է , բայց այդպէս

(*) Երեք նամակներն էլ գտնուում են Թեմակալ Առաջնորդ Ստեփան Եպիսկոպոս Միսիթարեանցի մօտ . ցանկացողները կարող են դիմել Նորին Սրբազնութեան և իմանալ մանրամասնօրէն :

լրտեսութեան գործերի հետեւող մէկը չէ , որովհետեւ ինքը լաւ գիտէ որ լրտեսելու ոչինչ բան չկայ : Գէորգ պէյ գալուց 3 օր յետոյ կիրակի առաւօտ եկաւ եկեղեցի (չամաչելով) . հէնց այդ օր արդէն քաղաքի մէջ տարածուեցաւ որ յիշեալ մարդը լրտես է . իսկ այդ օրը կէսօրէն յետոյ ներկայացաւ , գիմակը երեսին , թեմակալ Առաջնորդին , յանձնեց իւր բերած իբր յանձնարարական նամակները : Ս . Առաջնորդը նամակները կարդալէն յետոյ կասկածի գնաց , բայց ոչ բուրովին . Ս . Առաջնորդի մօտ կային մի քանի հոգիք , նոցա ներկայութեամբ սկսեց հարցուփորձ անել Վանեցւոյ վերջին անցքերի վերայ և ասել Գէորգ պէյին թէ ձեր Վանի կուսակալ Խալիլ փաշան ինչ իրաւունքով և ինչ հիման վերայ հեռագրում է Սուլթանին որ Կ . Գուրգուրեանը սպանել ենք և Վանումն է , քննեցինք , մինչդեռ Կարապետը ինձ մօտ ուսումնարանում դասատուութիւն էր անում : Ինչո՞ւ համար Հայ յերի անունը ուղղում է անպատուել խռովարար անուն տալով , որպէս զի ինքը մի պատուանշան ստանայ , Գէորգ պէյ ասում է թէ . Այո՛ , Սրբազան , այդ սուտ էր : Բայց . . . դարձեալ չէ կարելի հաւատ ընծայել : Սրբազանը պատասխանում է թէ կամենում էք որ բերել տամ ձեր աչքի առաջ , տեսնէք յետոյ հաւատաք և ձերբակալե՛լ տաք . ինչ որ հարկն է , խօսում է ասելով թէ ուր որ հարկն է ես կը դիմեմ , ինչ իրաւամբ էլ միաձնի անունը անպատուել է ուղղում մի որեւիցէ Խալիլ փաշա : Միեւնոյն օսմանեան կառավարութիւնը չէ՞ր որ էլ միաձնէ վերագառնալիս չը ճանաչեց Կարապետին օսմանեան հրապատակ . հիմա ինչո՞ւ համար է հեռագրում որ սպաննուողը Կարապետն է և օսմանեան հպատակ : Այդ տեղ բոլորովին լռում է և մեկնում Գէորգ պէյ , բայց գեթ ոչ Առաջնորդից , ինչպէս ուրիշ տեղ ասել էր , որովհետեւ Առաջնորդը իւր իմացածներից չէր . ի հարկէ Առաջնորդի խօսածները իրեն յարմար չէր գայ : Էլ յետոյ չհամարձակուեց գնալ առաջնորդարան , այլ սկսեց իւր պաշտօնը , օրինակ յանկարծ գնալ մտնել այնտեղ գտնուող մի արհեստաւոր Տաճկաստանցու տուն ուր բոլորովին անծանօթ էր ինք . գնում մտնում է սենեակ և ընդունում են իրան իբր հիւր սկսում է հարցանել թէ քանի՞ տարի է , այստեղ էք , ինչո՞ւ եկաք , կառավարութիւնից դո՞ւ էք թէ ոչ . քիչ յետոյ ասում է լրագրի կայ , բերէք կարգա՛մ , ինչո՞ւ չէք ստանում : Արհեստաւորը պատասխանում է . Ձեմ կարող կարդալ և հաղիւ հաղ օրուայ պարէնն եմ հանում : Արհեստաւորի սենեակից կախուած կար մի մեծ գեղեցիկ պատկեր , այդ « Փառք Հայաստանի »-ն էր գունաւոր . Գէորգ պէյը ոտքի վերայ կանգնելով շատ երկար նայեց այդ պատկերին և թողնեց մեկնեցաւ ոչինչ չհասկնալով ար-

հեստաւորից , այդպէս էր կարծում : Միւս օրը գնում է մի ուրիշ արհեստաւորի խանութ , ծանօթանում է իբր պանդուխտ Հայ , տեսնում է այդ խանութի մէջ 3 հատ մարմինի հըրացան և հարցնում է թէ ո՞րտեղից էք ձեռք բերել սորանք . պատասխանում են որ ռուս-թրքական պատերազմի ժամանակ շատ են բերել Պարսկաստան և ծախում են . այստեղ ազատ երկիր է , ոչ ոք ոչինչ չէ կարող ասել , առել ենք և ծախում ենք : Այդտեղ գտնուում էր մի տեղացի հայ վաճառական որ ստանում է Արմենիա լրագրէն . գորախնդրանքի համաձայն գնում և ուղարկում է մէկ հոն կարդալու : Ծիշդ իւր ուղածն էր , շատ հետաքրքրութեամբ սկսում է կարդալ և ասել . Մեր երկրում արգելուած է , զրկուած ենք դորանից , իրեն աղգասէր է ցոյց տալիս , բայց դիմակի տակից իւր դերն է կատարում . լաւ բոլորը կարդում է և գնում : Այդտեղ խանութում հարցանում են թէ ինչո՞ւ էք եկել . պատասխանում է թէ տէրութեան կողմից եմ եկել , մի հարցանէք , ձեզ հարկաւոր մի բան չկայ և ասում է թէ վաղը կամ միւս օրը կը մեկնիմ : Այդ օր երեկոյեան հիւպատոսարանում պատահում է մի պարոնի որի հետ սկսում է ծանօթանալ և գնում է պարոնի տունը , կարծելով թէ նըրանից կարող է շատ բան հասկնալ , բայց երանի թէ չերթար , երբոր նստում է պարոնի հետ խօսակցութեան , պարոնը կասկածելով ասում է որ Պ . Կ . Գուրգուրեանը եկել էր այստեղ , 20 օրի չափ բացարձակ ման էր գալիս փողոցներում : Գէորգ պէյը յանկարծ վեր է թռչում թէ ինչ էք ասում . ուրեմն մեր հիւպատոսը ինչո՞ւ չէ ձերբակալել : Այդտեղ խնդրի պարոնի կասկածը կատարեալ է լինում , և թոյլ է տալիս իրեն այնպիսի խօսքերի որ լրտեսը կարծում է թէ իրեն համախոհ է գտել և սկսում է դիմալը վեր առնել և հարցնում է թէ քանի՞ օրինակ Արմենիա է ստացվում Պարսկաստանում և առհասարակ ստացողները ինչ հպատակներ են : Պարոնը պատասխանում է որ առհասարակ ամենքը ստանում են Արմենիա և ամեն քաղաք գրէթէ տարածուած է և ժողովուրդը վերջերս կատարել են թուրք կառավարութեան դէմ , ևն . ևն . Լրտեսը բուրովին կատարում է . չէր իմանում որ մի այդպիսի պարոնի ձեռք կընկնի . պատասխանում է թէ ի դուր են լրագիրների դրածները . Տաճկաստանում Հայերը բոլորովին ազատ են : Այդտեղ արդէն բոլորովին յայտնում է լրտեսութիւնը . այն ժամանակ մեր պարոնը սկսում է կատարաբար խօսել , թքել , ասելով թէ արօթ , հաղար ամօթ , ձեզ պէս վասակները Հայի տունը քանդեցին . չէ՞ք ամաչում եկեր էք լրտեսի պաշտօն էք կատարում : Այդ ժամանակ լրտես Գէորգ պէյը ուրանում է իր պաշտօնը ասելով . Ես լրտես չեմ , ուրիշ պաշ-

տօնով եմ եկել այստեղ . թողնում խնդրի մեկնում է անից : Մէկ ժամ այդ անցքից յետոյ , այդ մեր պարոնը որ հիւպատոսի հետ լաւ ծանօթութիւն ունէր , գնում պատմում է հիւպատոսին թէ ձեր մօտ հիւր եղող անձը լրտես է կատարեալ և իմացուեցաւ : Հիւպատոսը լսելով , շատ նեղանում է և ասում է թէ ինչ բան այստեղ եկել էք լրտեսելու . նեղացած խօսում է նաեւ Խալիլ փաշայի վերայ որ նա դիմում է այդպիսի վատ և ստոր միջոցների : Հէնց միևնոյն գիշեր մեկնում է լրտեսը Դավրէժէն Սալմաստի վերայով Վան . Իսկ միւս կողմէն մեր Սրբազան Առաջնորդը մտածում է որ այդ 3 նամակներ դըրողների մէկից , այսինքն Յովհաննէս Վ . Բղնունիից , իրեն դարձեալ քանիցս անգամ նամակներ կան գրուած , փորձեմ գուցէ կեղծ նամակ լինի այս . ուստի պահարանից հանում է նրա նամակները և զարմացմամբ տեսնում է որ բոլորովին կեղծ է . խնդիր մարդ է ուղարկում տեղեկանալով թէ այդ Գէորգ ասուած մարդը քաղաքն է . բայց լսում է որ առաւօտը կանուխ մեկնել է : Արդէն այդ նամակների մէկի կեղծ լինելը իմացուեցաւ . միւս ներսն էլ ի հարկէ կեղծ կը լինին . Այսպէս օսմանեան կառավարութիւնը է՛լ մի ուրիշ գործ չկարողանալով անել , այնպիսի ստոր , լիբր , անբարոյ յական , շահասէր Հայեր է գտնում , որոնք ծպտեալ , գիմակաւորուած գալիս են , կարծելով թէ մի մեծ բան կայ կատարուելու և իրանց ազդասէրներ ձեւացնելով ուղղում են լրտեսել . առաջինը՝ կարծես թէ իրանց երկիրն է , ինչ որ ուզեն կանեն , երկրորդն է՛լ արդէն չկայ այստեղ իրենց փնտաւած ընկերութիւնն և եթէ լինի էլ , մեղմից ոչ ոք վախեցող չկայ այդ ստոր Տաճկանից , և այդ տեսակ բաներ մեղ առելի կը կատարեցունեն որ եթէ մի բան էլ չկայ , մտածում ենք ուրեմն թէ անպատճառ պարտաւոր ենք անել քանի որ մենք դուրսում ենք մի ազատ երկրի մէջ և մեր եղբայրները , քոյրերը տանջվում են մի անիրաւ տէրութեան մէջ , պարտաւոր ենք ամեն միջոցներով մեր ձեռքից եկած օգնութիւնը չխնայել , հետեւապէս կարելի է որ դուրս գան այնպիսի անձեր էլ որ ուզենան Լինչի օրէնքը գործադրել : Այս ամենը ցոյց է տալիս որ Թուրքը բնաւ իր օգուտը չհասկանար և շատ « ախալա » է վարւում :

12/24 սեպտ . 1889 ՄԱՆՍԱՍԶ
Դավրէժ

Պ . ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱԶ ՅԵՒՐՈՊԱ
Կ . Պօլէի կեդրոնական վարժարանին Տեսուչ Մեծ . Պ . Մինաս Ձերազ որ իւր առողջութիւն դարմանելու համար հըրաժարած էր այդ պաշտօնէն , սեպտ . 19/1 հոկտ . ին մեկնած է Կ . Պօլէն Եւրոպա գալով կաղերուութիւն համար :
Կ . Պօլէն « Սէմաֆօր »-ին գրուած մի թղթակցութիւն որ թարգմանած ենք այսօր Արմենիայի մէջ , մեկնութիւններ կուտայ Պ . Ձերազի Կ . Պօլէն մեկնելուն :

Մեր
մեմատ
ժաման
համար
ծիշին ,
իրեն ,
12ին ո
դուրիշ
Անգլի
« Հայո
« Հայո
վարչու
հրատա
թիւնն
Կ .
կաթօլ
Ձմիւնն
Կ . Պօլ
սի Պէ
քաակի
լով երկ
Փորսդ
հայրեն
Հայ (Տ
L
գրին մ
թակցո
Ձէ
արտակ
լինին
գալուն
թիւնն
կարգ
րութե
երեք
դան .
տուր
լինի ո
տօնեա
համար
տի ցոյ
օրը , ի
և ըսե
սաթս
ինյայ
Ձե
տուած
եան հ
ռայլու
կը տե
մի քա
վաւեր
Եր
արդէն
չքեղա
կարա
մէ զա
գեղեց
կալու
Աւստր
տխրայ
և ուր
ուեցա
Բայց
հօլլան
դարձ
բան
սկսեց
այն ն

Մեղ հասած տեղեկութիւնների հա-
մեմատ, Պր. Զերազ Օտէսաէն անցած
ժամանակ, այնտեղի Հայեր պատուելու
համար հայ դրազիտին և անուանի գոր-
ծիչին, մի չքեղ ճաչկերոյթ տուած են
իրեն : Պ. Զերազ հասած է Փարիզ հոկտ.
12ին ուր 10 օրի չափ Ֆրանսայի կազ-
դուրիչ օդը շնչէլէ յետոյ անցած է այժմ
Անգլիա :

«Հայոց Հայրենասիրական Միություն»

Կ. Պօլսի Բէրայի կողմը բնակող Հայ
Էպիօփի մի երկուսասարգէ 242 Փրանգ,
Զմիռնէն Հ. Ա. Ը. Թ. 61էն 20 Փրանգ,
Կ. Պօլսէն Ժ. Մ.էն 20 Փրանգ, Կ. Պօլ-
սի Պէշիկթաշէն Յ. Բ.էն «Խը Համեստ
քահակի խնայողութեան արդիւնքն» լինե-
լով երկրորդ անգամ լրիւած գումարն 20
Փրանգ, Ամերիկայի Ուսմիշը քաղաքէն իւր
Հայերնիք վերադարձող մի գործաւոր
Հայէ (Տ.) 5 Փրանգ :

Le Sémaphore de Marseille 170.

Կ. Պոլիս, 15 Հոկտ. 1889

Ձեզ մի փոքրիկ դադափաբ գոնե
տուած լինելու համար թե արեւելե-
եան հիւրասիրութիւնը ինչպիսի շը-
ռայլութեամբ պատրաստութիւններ
կը տեսնէ այստեղ , կը հաղորդեմ ահա
մի քանի մանրամասնութիւններ որոնք
վաւերական աղբիւրներէ քաղած եմ
Երբորդի պալատին մէջտեղ կա-
արդէն եօթ ութ քիօշկ , բոլորն ալ
չըրեապէս յիշուած և իմանալիք

U. 1. 2

Բայց այդ քեօղկէ ուր երկու մեծ ճաշկերոյթներ պիտի տրուին, պէտք է վերանորոգութիւններ անել և վերըստին կահաւորել նաեւ Մովսիսեան նախարարութեան ապարանքը ու անտարակոյս մի քանի բոպէ կը մնայ Վիլէէմ կայսրը եթէ այցելէ Ռսկեզ. ջիւրը, տեսնելու համար թէ ի՞նչ մը նացած կայ Սուլթան Ապտ-իւլ-Ազիզը որով շինուած նաւատորմէն որի համար 500,000,000 (հինգ հարիւր միլիոն) ֆրանկ ծախք եղած էր այն ատեն Այդ նաւատորմի մէկ մասը շարժման մէջ պիտի դուռի, իմացունելու համար Սուլթանի վեհաժողով հարկի

Թէնէնտոս ելլ[ա]լիք շողենաւներ
մէկին մէջ պիտի նստին այն Ալմանի
այի պաշտօնատարներ որոնք Թիւր
քիաի ծառայու[թ]եան մէջ կը դառուին
մեծ սպայախորտի գլխաւորին օգնա
կան Վօն տէր Կօթ Իշայան, մեծ ա

Կ. Պօլսի դերձափնեբերին գործերը տանչավ շատցեր են այժմ որ դժուր է քերելու ժամանակ չունին . բոլոր քապայների , պաշտօնատարների և պալատին մեծ ու պղտիկ ծառայողներին նշանազգեստներն (uniforme) կը վերանորոգեն . հաշիւ կը լինի որ 500էն աւելի նոր նշանազգեստ պէտք է , ամեն մէկը 1300 ֆրանգէն : Օտմանեան ղրահաւորների և «Սուլթանիէ» , «Իզգէտոն» և «Սթամպուլ» զբօսանաւերի նորոգութեան պիտի երթայ 2,000,000 (երկու միլիօն) ֆրանգ . քաղաքը զարգարելու ծախքերին՝ մէկ միլիօն ֆրանգ : Թերեւս մէկ միլիօնէն ֆրանգի գումարը զարմացունէ ընթերցողներն . բայց պէտք է գիտնալ որ նոր պարտէզներ իրենց բոլոր յարակից շէնքերով յանկարծ պէտք է շինուին Եւլաղլի մօտակայներն , Ուրոշուած է որ Վիլհէլմ կայսրը 3 օր միայն պիտի մնայ Կ. Պօլս . այսու ամենայնիւ անկարելի չէ որ աւելի մնայ , մանաւանդ եթէ կայսրը ուզէ

Բիւրտ ցեղապետ Մուսա պէյի
դատատանի հարցաքննութիւնն ալ
սկսած էին և մի դատաւոր փութաւ
ճանութիւն ունեցած էր անոր 47 զո-
հերի կամ ավաւատանդները վկայներ
լսելու։ Եւ ահա յանկարծ յայտնուե-
ցաւ որ այդ դատաւոր պաշտօն չու-
նի եղեր այդ գործ անելու և իր աշ-
խատանք բոլորովին ոչնչացաւ այժմ։
Յուսանք թէ նորէն կը վերսկսի այդ
գործ և մի ձեռնհաս դատաւորի մի-
ջոցով բարի վախճան կունենայ (1)։
Առ այժմ, Մուսա պէյ իւր հօրեղոր
Պահրի փաշայի սպարանքին մէջ իւն-
կիւտար լաւ կուտէ կը խմէ և ամե-
նաերջանիկ օրեր կանգունէ անտե-
ղանքով։

Հայե՛նակա՛ն խնդը՛րն որ մեզ լիա՛վ
մեջ շա՛տ ձա՛յն կը հա՛նէ , աշա՛տը երկ-
րորդ և մի՛նչեւ իսկ երրորդ կարգը
ձգուած է , օրուան խոշոր խնդը՛րն
լինելով Վիկէ՛յմ կայսրի այցելու թիւնը :

Հունգարիացի Վամպեթին որ եկած է խուզարկութիւններ անել Սթամբուլի գրատուններին մէջ, պարապ ժամանակներ ալ կը գտնէ «Թայմը» լրագրին յօդուածներ գրելու համար որոց մէջ կը յայտարարէ թէ Հայեանական խնդիր չկայ և պէտք չէ որ լինի․ իրչ կը մնայ նաեւ որ վատտարանէ թէ աշխարհի մը ալ Հայ վայ

Մի գիտնական հայ ուսուցչապետ
որ 1878ին երկու արքեպիսկոպոսներին
ընկերակցութեամբ Պէրլին դնացած
էր հայ ազգի դատը ներկայացունեա-
լու համար, Պր. Մինաս Չերազ, որին
գէշ աչքով կը նայէին օսմանեան իշ-
խանութիւններն այդ ժամանակէ ի-
վեր, խոհեմութիւն համարած է հե-
ռանալ Կ. Պօլսէն և անցած օր մեկ-
նած է դէպի Լոնտոն: Կրտսէի թէ-
անգլիական մի անցաթուղթ ձեռ-
անցուցած է եղբր: Եթէ թիւը կա-
ռավարութիւնը անվստահ և կասկա-
ծոտ աչքով կը նայի Հայերին որոց
ստուար մեծամասնութիւնը այնու ա-
մենայնիւ հաւատարիմ և անձնուէր է
իրեն, աւելի վստահ և աւելի ապա-
հով չէ նաեւ Յայներին վրայ որոց
ազգային իղձերն շատ յայտնի են
արդէն: Պատեւազմական նախարար
այս վերջին ժամանակներ դռուչու-

(1) Զմոռնամբ յիւեցունել որ Սեմա-
Ֆօրի, Թղթակիցը ընդհանրապէս չիայ-
նայանքով կը վարուի Թիւրք կառավա-
րութեան հետ :

